

AST FONTEYNE: EEN BIOGRAFIE

Peter Anthonissen, Marnix Beyen, Lucien De Cock, Jan De Maeyer, Godfried Kwanten, Lieven Saerens, *Ast Fonteyne 1906-1991. Een kwestie van stijl*, Leuven: Universitaire Pers Leuven, 1999, 324 p.

Een woord is een bepaalde aaneenschakeling van letters c.q. klanken, die bij conventie hetzelfde betekenisbeeld oproept bij een groep mensen. Een zin bestaat uit een groep van woorden, die - alweer bij conventie - een bepaalde gedachtegang kenbaar maakt. Het is vaak mogelijk de volgorde van de woorden om te wisselen, zodat de zin een accent- of zelfs een betekenisverschuiving oplevert. In de wereld van de literatuur moet de lezer proberen de juiste betekenis of emotie van het woord zien te vatten, om aldus toegang te krijgen tot de potentiële rijkdom van de literaire tekst. Iemand die dat luidop doet - al dan niet tot voldoening van zijn gehoor - noemt men een voordrachtskunstenaar. Niet zelden slaagt die woordkunstenaar erin zijn eigen gevoelswereld te enten op die van de literaire tekst. Het resultaat is dan een bijgekleurde ontroering.

Zo'n woordkunstenaar was Ast Fonteyne (1906-1991). Zijn collega en tijdgenoot Antoon Vander Plaetse formuleerde hun taak als volgt:

Ik lees, herlees, zoekend naar de essentiële gedeelten van de inhoud; sommige verzen of zinnen zeg ik luidop, ik bepaal de krachtgraden, het tempo, ritme, maat, cesuren en toonwisselingen. Lukt het niet, dan blijft werk soms dagen of weken liggen. Het gebeurt zelfs vaak dat ik vruchteloos worstel met de tekst omdat de inhoud of het ritme tegenstand ontmoeten in de ademhaling, dat het hart niet functioneert met de ontroering, de verbeelding niet geprikkeld wordt door de visuele elementen van de taal, de evocatieve waarden niet tot mijn gehoorcentra doordringen....¹

In tegenstelling tot Vander Plaetse schreef Fonteyne zelf geen memoires. Maar de Stichting naar hem genoemd, samen met Kadoc Leuven en de Universitaire Pers te Leuven publiceerden in 1999 een lijvige (324 p.) biografie in een keurig verzorgde en rijk geïllustreerde uitgave. De samenstellers van deze publicatie wilden een model van wat biografische geschiedschrijving als wetenschappelijke discipline hoort te zijn. Dit voornemen maakten zij duidelijk in een uitvoerige inleiding. Zij kozen niet "voor een verzameling getuigenissen, een kritiekloos ophemelend huldealbum, of een kijk- en herinneringsboek" maar "voor een wetenschappelijk onderbouwde, genuanceerde en objectieve publicatie" (p. 14). Daarmee benadrukken zij het belang van persoonsgeschiedenis.

De hoofdstukken zijn dan ook thematisch ingedeeld, waarbij de kinderjaren en de bejaarde leeftijd niet vergeten zijn. De auteurs dringen diep door in de details, meestal verantwoord, soms overdreven en niet ter zake (bv. de fysieke aftakeling van de bejaarde Ast en zijn vrouw).

Wie was Ast Fonteyne? Merkwaardig genoeg vinden wij hem niet vermeld in Vlaamse naslagwerken over toneel en voordracht, met uitzondering van de Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging. Doorheen heel deze biografie wordt duidelijk hoe dat komt. Fonteyne heeft zich altijd als een 'Einzelgänger' gedragen. Hij was fundamenteel onstabiel: de term die wij verkiezen om hem met één woord te tekenen. In alle opzichten: geografisch, in jeugd en opleiding, karakterieel, artistiek, zelfs politiek.

Zijn vader was rijkswachter, en heeft verscheidene administratieve standplaatsen gehad. Het gezin verhuisde telkens mee, en als kind heeft Ast een klein nomadenbestaan gekend. Dat had uiteraard zijn weerslag op zijn schoolbezoek en zijn lagere en secundaire studies. Heeft deze zwerversjeugd zijn karakter en gedrag mee bepaald? Zijn geaardheid was in elk geval onvoorspelbaar. Hij kon besluiteloos zijn, wispelturig, pessimistisch. Hij groeide op in een niet-tanende onvrede met zichzelf, zijn religieuze opvoeding, zijn opleiding, zelfs met de samenleving. Hij had dus alles mee om een rebel te worden. Dat is hij op het terrein van de podiumkunsten ongetwijfeld geweest. Ook zijn politieke opvattingen zweefden: evoluerend van het communisme over het Verdinaso naar het nationaal-socialisme (inbegrepen een lichte collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog, zonder al te zware gevolgen).

In de artistieke keuken heeft hij zowat van alle potjes geproefd: toneel, woordkunst, theaterregie, tv-regie, film, beeldende kunsten. Fonteyne was zonder meer begaafd, maar slaagde er niet in zich vast te zetten op een welbepaalde discipline. Een aangename verrassing is zijn schilder- en tekenwerk. Weliswaar ademen zijn schilderijen de koele onrust van het expressionisme, maar zijn grafische werken zijn sprekend en juist (bv. een reeks zelfportretten). Het is overdreven te stellen - zoals de auteur in het boek doet - dat Fonteyne zich alleen heeft laten drijven op allerlei invloeden. Men kan zelfs de vraag opwerpen of Fonteyne zich niet evengoed op de plastische kunsten had kunnen concentreren. Maar nee. Fonteyne voelde zich van jongsaf aangetrokken tot het gesproken woord, niet alleen artistiek, maar ook als stijlvol opvoedingsinstrument van de Vlaamse jeugd. Na allerlei wederwaardigheden schijnt Ast dan omstreeks 1930 zijn richting en erkenning te hebben gevonden: de cultus van het woord. Hij is dan vierentwintig jaar oud. Deze keuze splitst zich op in twee vertakkingen: de pedagoog en de practicus. Oscar de Gruyter en Paul van Ostayen zijn de grote roergangers.

Zo wordt Fonteyne leraar dictie en voordrachtskunst aan tal van instellingen van het secundair onderwijs, en later aan het Conservatorium te Gent. Hij wordt de heraut van het schooltoneel, naar het befaamde voorbeeld van het jezuïetentoneel, twee eeuwen voordien. Wat dit voor de jonge mensen uit die tijd betekende, vertelt een oud-leerling, Senne Rouffaer: "Fonteyne was de enige die in de beslotenheid van de kostschool wat licht bracht uit de grote wereld van daarbuiten (...). Asts lessen waren voor ons een openbaring, niet alleen om de techniek van het articuleren en het spreken (...) maar ook om het besef (...) van de noodzaak van een algemeen beschaafd toneel" (p. 104). Andere bekende tonelisten als Fons Goris en Alex van Royen getuigden in dezelfde zin, zonder daarom de betwistbare aspecten van Asts pedagogie te verdoezelen: "Hij schiep een eenheidstype, en het werd hem soms verweten dat hij 'kleine Fonteyntjes' fabriceerde" (id.). Berucht is zijn methode gebleven om zijn leerlingen te leren spreken met een houten staafje van enkele millimeter tussen de snijtanden. Ondergetekende heeft er zelf ook nog mee geoefend. Het verplichtte de mondspieren krachtiger en soepeler te gebruiken.²

Fonteyne was werkelijk bezeten door het woord, en door zijn eigen gelijk. Stijl en voornaamheid beheersten zijn theorieën en geschriften over de opleiding tot voordrachtskunst, waarin hij zich opstelde tegen Herman Teirlinck die veeleer het spel en de speler centraal stelde.³

Zodoende zijn we beland bij de betekenis van Fonteyne als theaterpracticus (acteur en regisseur). Hij is een paar seizoenen lid geweest van het Vlaamse Volkstoneel. Welk Vlaams Volkstoneel? Hier schiet de biografie tekort. We krijgen geen 'toile de fond' van wat zich allemaal in die kring heeft afgespeeld, en waarin Fonteyne slechts marginaal aan bod komt. We schrijven ongeveer 1930. De Gruyter en De Meester zijn weg. De officiële opvolger is Antoon Vande Velde (weer een aanbidder van het woord, naar het voorbeeld van De Gruyter), als regisseur bijgestaan door Lode Geysen. In dit *Katholieke* Vlaamse Volkstoneel is Ast een paar seizoenen bedrijvig geweest. Staf Bruggen (vooral speler, beter acteur ook) scheurt zich af, gaat een eigen overwegend Vlaams-nationalistische weg, en wordt erg populair. De groep Vande Velde geeft er de brui aan. Een schets van deze evolutie zou hier nuttig geweest zijn. De chroniqueur verbergt zijn sympathie voor het duo Fonteyne-Geysen niet, alsof zij centraal stonden in het gebeuren. Van dan af legt Fonteyne zich overwegend toe op onderwijs in de voordrachtskunst, schooltoneel en openluchtspelen. Nogmaals, hij spurt van opdracht naar opdracht, en vindt geen vast artistiek onderdak. Als (professioneel) theater- en televisieregisseur is hij niet geslaagd. Hij moest ervaren dat theaterregie een vak is, zoals dirigeren een vak is. "Ofwel koos hij voor een weinig opmerkelijk

realisme, ofwel voor een bij het expressionisme aanleunende theatervorm, waarin hij zich het meest beslagen toonde. Hij belandde er echter in een soort niemandsland mee" (p. 251).

Onze conclusie kan mild zijn. Afgezien van Tine Ruyschaert, die een sobere eigentijdse stijl hanteert, beschikt de Vlaamse jeugd niet meer over voordrachtskunstenaars die ons leren spreken, al sprekend de ziel achter het woord leren peilen, zoals muziek achter de noten. Die ons leren een microfoon te gebruiken. Onze zwakstroomcultuur spuit beelden en decibels. Het woord is overweldigend Engels. Is fatalisme gewettigd ? Laten we toch niet pessimistisch zijn. De kracht van het woord kan wel wijken, maar niet vallen. Als het er echt op aan komt, blijft de primauteit van het Woord onaantastbaar. Alleen het Woord maakt het mogelijk om met de evenmens in vrede en harmonie te leven. Of om het met Umberto Eco te zeggen: "Wie met de computer wil werken, moet eerst leren lezen en schrijven".

Alfons VAN IMPE

NOTEN

¹ Antoon Vander Plaetse, *Op mijn Woord*, Tielt,